

Коца Р. О.,
кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник відділу історії української мови
Інституту української мови Національної академії наук України

СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ З ПЕРШОЮ ОСНОВОЮ *ЄДИНО-* У ДАВНЬОУКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті здійснено семантико-структурний аналіз складних прикметників з першою основою *єдино-*, виявлених у пам'ятках давньоукраїнської мови XI – XIII ст. Визначено особливості їх походження, семантику, враховуючи давньогрецькі оригінали-еквіваленти; встановлено словотвірні моделі, за якими творилися подібні композити, прослідковано їхню долю у сучасній українській літературній мові.

Ключові слова: складні прикметники, композити, церковнослов'янізми, єдиний, семантика, словотвірна модель.

Постановка проблеми. У давній Русі мовою церковно-книжної писемності стала церковнослов'янська. Добре внормована, вона на той час стояла на високому рівні порівняно з місцевою літературною мовою і поступово проникала в усі сфери духовного життя Київської Русі. Обидві мови плідно взаємодіяли. Тому цілком природно, що давньоукраїнська мова засвоїла від церковнослов'янської ряд лексичних елементів, які збагатили її словниковий склад. Як правило, вони позначали назви нових, важливих для духовного і культурного життя народу понять і не мали відповідників у давньоукраїнській мові.

Церковнослов'янська мова сильно вплинула і на розвиток словотвірної системи давньоукраїнської мови. Перші складні слова були кальками з грецької мови та прийшли до нас саме через посередництво старослов'янської мови, а пізніше – церковнослов'янської як її різновиду на території Київської Русі. І якщо спочатку запозичувалися окремі слова, то згодом – цілі словотвірні моделі, що стали продуктивними у давньоукраїнській мові, а деякі з них отримали продовження і у сучасній українській літературній мові. Тому вивчення церковнослов'янізмів, а особливо їхньої структури, має велике значення для розуміння становлення і розвитку словотвірної системи української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання церковнослов'янізмів (старослов'янізмів) в історії української мови зверталось чимало науковців. Зокрема, їхнє функціонування в лексичі староукраїнської мови описано у працях В. Русанівського [13], Л. Полюги [11], Ф. Ткача [17], Л. Гумецької [2], В. Передрієнка [10], А. Дем'янюк [3], Н. Заболотної [4], С. Корнієнко [7] та ін. Стилiстичну функцію церковнослов'янізмів в українській мові нового періоду простежено на матеріалі творів І. Котляревського (Ю. Шевельов [18]), Т. Шевченка (В. Сімович [16], В. Русанівський [14], О. Муромцева [8]), П. Куліша (Ю. Шевельов [19]). Не оминули дослідники увагою і давньоукраїнський період (І. Огієнко [9], І. Свенціцький [15], В. Русанівський [12; 13], В. Колесов [5; 6] та ін.).

Хоча робіт, присвячених взаємозв'язкам старослов'янської та української мови, багато, однак питання функціонування

церковнослов'янізмів у давньоукраїнській мові, а точніше процес їх запозичення і засвоєння мовою русичів, структура та основні словотвірні моделі, остаточно не з'ясовані.

Метою статті є семантико-структурний аналіз церковнослов'янізмів (складних прикметників на *єдино-*), виявлених у пам'ятках XI – XIII ст. Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких завдань: 1) знайти у пам'ятках давньоукраїнської мови складні прикметники з першою частиною *єдино-*; 2) встановити їхнє походження та шляхи запозичення; 3) визначити їхню семантику та словотвірну структуру; 4) з'ясувати їхню стилістичну функцію та особливості використання.

Виклад основного матеріалу. Попередній аналіз прикметників-композитів на *єдино-* дав змогу виокремити дві групи за семантикою: 1) 'єдиний у вияві якої-небудь ознаки'; 2) 'однаковий з ким-небудь за якоюсь ознакою'. Така досить суттєва різниця у значенні пояснюється, насамперед, походженням самих дериватів. Необхідно взяти до уваги, що всі церковнослов'янізми, а раніше старослов'янізми, були кальками з грецької мови. Порівнявши складні прикметники на *єдино-*, виявлені у пам'ятках давньоукраїнської мови XI – XIII ст., з їхніми грецькими оригіналами, було встановлено, що перекладачі використовували *єдино-* у двох випадках: 1) для перекладу грецького *μωο-*, що означало 'тільки один'; 2) для перекладу грецького *ομο-*, яке мало значення 'спільний, той самий, однаковий'. Наприклад: *єдиносоущьнии* – *ομοούστος* (БДГС) 'який має єдину сутність', *єдиноплемьньни* – *ομόφυλος* (БДГС) 'спільного, одного з ким-небудь племені', *єдиночадыи* – *μωογενής* (БДГС) 'який є єдиною дитиною', *єдинокаменьни* – *μωοόβροτος* (БДГС) 'зроблений з одного цільного каменю'.

Чому ж при перекладі різних грецьких слів використовувався прикметник *єдиний*? Старослов'янський прикметник *єдинъ* походить від праслов'янського *edīnъ / *edьnъ, що становить собою посилення форми *ьjьnъ (*inъ) 'один' займенниковою проклітикою **ed-* (*ed-inъ) [20, с. 12]. Спочатку функція сполучення *ed-inъ була обмежувально-видільною: 'саме один, якраз один' [20, с. 12]. Пізніше *ed-inъ розвиває нові значення, так чи інакше пов'язані з розширенням семантики основи *ьjьnъ, а саме:

- 1) один: 'один' (кількість);
- 2) один: тільки один ('єдиний');
- 3) один: один для всіх ('спільний, однаковий');
- 4) один: один як ціле ('цілісний, неподільний').

Таким чином, широкий спектр значень прикметника *єдинъ* дав змогу перекладачам використовувати його при перекладі складних грецьких слів різної структури.

Розглянемо детальніше семантику прикметників-композитів на *єдино-*, виявлених у пам'ятках Київської Русі

XI – XIII ст. Серед складних прикметників з першою частиною *єдино-* найменшу групу становили композити з кількісним значенням, а саме ті, які передавали одиничність вияву ознаки: *єдиногласьнь* (СДРЯ III, 187) ‘одномовний’, *єдинопьньни* (188) ‘який триває один день’, *єдинокрильнь* (189) ‘з одним крилом’, *єдинопоясьнь* (192) ‘з одним поясом, легко озброєний’, *єдиночастьньни* (Срезн. I, 816) ‘який складається з однієї частини’, *єдиночисльньни* (816) ‘який складається з одного’. Наприклад: *и быша члѣци мнози и єдиногла(с)ни* (986 / 1425 ПВЛ, 35 зв.), *єдинокрильнь бо орѣль възлетѣти на высоту не можетъ* (СДРЯ III, 189), *его же въ книга(х) цр(с)тви обрѣтаю добропоясьны. и єдинопоясьны зовомы. воины поашемы о єдино(м) оболче(н)и* (ГБ XIV, 67 б). Такі прикметники не були «чистими» церковнослов'янськими. Вони використовували характерну для старослов'янської мови форму числівника *один* (*єдинь*), що пояснюється передусім слабким розвитком числівника як граматичної категорії у давньоукраїнській мові XI – XIII ст., і утворювалися за традиційною для давньоукраїнської мови словотвірною моделлю складних прикметників з першою числівниковою основою: основа числівника *єдин-* + інтерфікс *-о-* + основа іменника + суфікс *-ьн-*, тобто були складносуфіксальними похідними. У сучасній українській мові їм закономірно відповідають прикметники з основою числівника *один*, наприклад *однорічний* (СУМ V, 634), *однокрилий* (635) тощо. Нині названа словотвірна модель є надзвичайно продуктивною й активно застосовується для творення як загальноживаної, так і термінологічної лексики: *одновалентний* (СУМ V, 633), *одновальний* (633), *однородний* (634) та ін. У пам'ятках також фіксуються випадки переносного вживання числівникової основи. Зокрема, у прикметнику *єдинословьньни* (СДРЯ III, 193) числівник *єдинь* вказує не на одиничність вияву ознаки, а на її малу кількість – «небагатослівний».

Близькі за значенням до описаної групи складні прикметники загальної семантики ‘єдиний, тільки один’: *єдинедържавьнь* (СДРЯ III, 184) ‘єдиноподдержавний’, *єдинопородьньни* (192) у значенні ‘єдиний у батьків’, *єдиночадьньни* (СДРЯ III, 196) ‘єдина дитина’. Наприклад: *овъ оубо єдиногъ приводи(т) оустъгшино. аще и єдиночадна и ѿ(т) обѣщаньа. и на нь же обѣщаньа* (ГБ XIV, 133 г), *ѣа хѣ сѣна бжѣа єдиночаднаго ѿ оца* (1037-1050 / XV Іл., 199 б), *в тоє же время блѣголови Бѣ поновлає мл(с)ть свою ѿ насъ блѣгодатью єдиночаднаго сѣна своего Г(с)а нашего Іс(с)а Х(с)а* (1199 / 1425 ЛП, 243 зв.), *яко єдиньчаднаго ѿ оца* (1283 ЄЄ, I зв.).

Названі ад'єктиви передавали давню, праслов'янську семантику сполучення *ed-inъ, виконуючи обмежувально-видільну функцію. Такі похідні утворювалися за схемою: основа прикметника *єдин-* + інтерфікс *-о-* + основа іменника + суфікс *-ьн-*, отже, були складносуфіксальними. У сучасній українській літературній мові вживаються прикметники *єдиноподдержавний* (СУМ II, 496) ‘який має необмежену владу’ та *єдиновладний* (496) ‘який у своїх руках безроздільно зосереджує всю владу’.

Зрідка у складних прикметниках одиниця розуміється як єдине ціле, а похідні передають узагальнене значення ‘цілісності’. Наприклад, композит *єдинокаменьньни* (СДРЯ III, 188) означав ‘той, який зроблений з цільного каменю’: *таче положивъ основанье два г коша, аже Хъ блг(с)ви, и дрѣва ч(с)тъна и стѣхъ люци на оутверженьє и хранение предивногъ и єдинокаменьнаго столпа* (ГА XIII-XIV, 210 а-б).

Описані вище складні прикметники, за винятком композитів з кількісним значенням, були кальками складних грецьких слів з першим компонентом *μονο-*.

Велику групу становлять складні прикметники узагальної семантики ‘один для всіх’, з-поміж яких виокремлюємо дві підгрупи. До першої належать композити зі значенням ‘той, який є спільним у чомусь, що позначено другим компонентом складного слова’. Наприклад: *єдиноплеменьньни* (СДРЯ III, 192) ‘одного з ким-небудь племені’, *єдинопородьньни* (192) у значенні ‘спільний за походженням, одного з ким-небудь роду’, *єдиноплодятьньни* (195) ‘народжений однією матір'ю’, тобто ‘котрий має одну, спільну з кимось мату’. Про спільність вияву ознаки у названих похідних свідчить використання у сучасній російській мові префікса *су-* в однокореневих похідних, зокрема *соплеменный / соплеменник, сородич*. У сучасній українській мові вживається слово *єдиноплодятьний* (СУМ II, 496), паралельно функціонують прикметники *єдиноплеменний* (СУМ II, 496) та *одноплеменний* (СУМ V, 637).

Цікавим є поєднання семантики ‘єдиний’, ‘цілісний’ та ‘спільний’ у прикметників *єдиновольньни* (СДРЯ III, 185), *єдиносильньни* (193), *єдинославьнь* (193), *єдиносущьньни* (194), *єдинопотєльсьньни* (195). Всі вони використовувалися як епітети до Святої Трійці й означали ‘той, який має єдину волю, єдину силу, єдину славу, єдину сутність, єдине тіло’. Трійця, як відомо, є уособленням єдності трьох іпостасей – Отця, Сина і Святого Духа. Кожному з них притаманні названі риси, однак тільки у трієдності вони здатні виявляти себе повною мірою. Наприклад: *преже бо лѣтна та трі лица. и єдиноволна и єдиносильна во истину. єдина вола єдина сила трии* (ГБ XIV, 127 а), *ако же мнитсѣ си(м) злымъвѣрце(м) въ оца и сѣна и стѣго бѣа єдиносущна же и єдинославна* (127), *о оци и сѣнь и стѣгьмо доустъ не пытати. нь єдиносущьньною стѣною троицъ сѣ дръзновениємъ глаголати* (Ізб. 1076, 104 зв.), *троицъ нераздельною єдинопотєльсьньно* (1037-1050 / XV Іл., 199 б), *Трию єдиносущьньною* (988 / 1425 ПВЛ, 43), *и стѣною єдиносущьньною Тр(о)цею* (912 / 1425 ПВЛ, 15), *єдиносущьнь* (1037-1050 / XV Іл., 176 а), *славимъ єдиносущьньною троицъ* (194 а), *сѣна же єдиносущьньна и сѣбзначальна оца и ба истина и творьца всѣхъ* (Ізб. 1073, 23 зв. а), *стѣи же бѣ соустъ животворив и єдиносущьнь оца и сѣноу* (23 зв. б). Названі композити утворювалися на основі прикметниково-іменникового сполучення за допомогою суфікса *-ьн-*, отже, були складносуфіксальними.

Найбільшу групу становлять похідні зі значенням ‘той, який однаковий (подібний, схожий) з ким-небудь у чомусь, що виражено другим компонентом складного слова’. За походженням вони є кальками складних грецьких слів з першою частиною *ομο-*. Наприклад: *єдиноподобьньни* (СДРЯ III, 187) ‘однаковий думками з ким-небудь; згодний’, *єдинопорьньни* (186) ‘однакової з ким-небудь релігії’, *єдинопотєльсьньни* (188) ‘подібний за природою, сутністю’, *єдинопотєльсьнь / єдинопотєльсьньнь* (188) ‘котрий має однакове з ким-небудь ім'я’, *єдинопотєльсьньни* (190) ‘однаковий з кимось за способом мислення’, *єдинопотєльсьньни* (191) ‘однаковий за способом життя, за високими моральними якостями’, *єдинопотєльсьньни* (191) ‘однаковий з ким-небудь за видом’, *єдинопотєльсьньни* (195) ‘котрий притримується тієї самої думки’, *єдинопотєльсьнь* (193) ‘котрий має однакове з ким-небудь право на престол’, *єдинопотєльсьньни* (198) ‘котрий розмовляє тією самою мовою’. Такі похідні утворювалися складносуфіксальним способом: основа прикметника *єдин-* + інтерфікс *-о-* + основа іменника + суфікс *-ьн-*. Вони були

досить поширеними у церковній та перекладній літературі. Наприклад: *не авѣ ли ва(м). единоименитна мнѣ. и единобѣна. иконописца слово вообрази* (ГБ XIV, 210 в), *инѣ бо не о чюжи(х) но о единоес(с)твенны(х) вѣдѣт ѣлемо* (45 г), *прашаю оубо единоименита ми. почто егда тебе требова не приде. да бы ми пособи(л)* (211 б), *зове(т) бо са снѣ ако своиственъ есть оюю по существу единоча(д). ако единоравенъ родиса* (26 а), *ти и кдиностолни противнае же повелѣвающе ти противостолни* (180 в), *и не дѣти токмо хвалаху стого. но ве(с) азъ языкъ соглѣсно славлаху. и согл(с)но оубо кдиноазычнии. противно кже инѣмъ. ови оубо елинскы. ови же сурскы* (189 б), *дае благодать ближним си. единообразнымъ и мирскимъ. и тако единопокорьникомъ вавше братѣа* (ФСт. XIV, 98 в). Значний ступінь використання описаних складних прикметників у конфесійних пам'ятках сприяє швидкому засвоєнню їх і давньоукраїнською мовою. Про це, зокрема, свідчить фіксація таких похідних у літописах: *радуитася нб(с)нае житела. въ плоти анѣла быста. единомысленае служитела верста единообразна. стымъ единобѣна* (1015 / 1397 ЛЛ, 47), *си же бѣостоудны Кончакъ. со единомыслеными своими. приѣхавше к Переаславлю* (1178 / 1397 ЛЛ, 215 зв.), *тогда же князь съ единомысленою княгинею* (1197 / 1425 ЛЛ, 242 зв.).

У сучасній українській літературній мові паралельно вживаються церковнослов'янські *единовірний* (СУМ II, 496) та *одновірний* (СУМ V, 633), деякі давні прикметники українізувалися (частину *кдино-* замінила основа *одно-*): *однодумний* (СУМ V, 634), *однодушний* (638), *однойменний* (635); церковнослов'янський *кдинообразный* замінив український синонім *одноманітний* (636), *однотипний* (639).

Серед композитів узагальненої семантики 'однаковий, схожий, подібний' вирізняється група прикметників типу *кдиномудръныи* (СДРЯ III, 189) 'однаковий за способом мислення', *кдиноравныи* (192) 'однаковий за способом життя', *кдиноразумънъ* (192) 'однодумець', *кдинооумъныи* (195) 'однаковий за способом мислення; згідний'. Похідні такого типу творення були досить поширеними у церковнослов'янській мові, зокрема *кдиномощный* (СЦСЯ I, 390), *кдиномудрый* (391), *кдинославный* (391), *кдиносильный* (391), *кдинострадальный* (392), *кдиночестный* (392), і означали 'однаково сильний, мудрий, славний тощо'. Перераховані прикметники були кальками грецьких слів з першим компонентом *оцо-* 'той самий', наприклад: *оцотвѣнѣс кдиномощный* 'однаковий з ким-небудь за силою'.

Деякі з них, зокрема *кдиномудръныи* (СДРЯ III, 189), зустрічалися і в агіографічних творах давньоукраїнської мови: *и в трехъ лица(х) вмѣстити бж(с)тво. кдиномудрении втрою. кдиноревници о блѣговѣри* (ГБ XIV, 126 г), деякі, наприклад *кдиносильныи* (СДРЯ I, 193), *кдинославънъ* (193), змінили свою семантику і вживалися як епітети до Святої Трійці. Водночас в опрацьованих пам'ятках XI – XIII ст. виявлені нові, не засвідчені у словниках церковнослов'янської мови, слова, утворені за цією ж моделлю: *кдиноравныи* (192) 'однаковий за способом життя', *кдиноразумънъ* (192) 'однодумець', *кдинооумъныи* (195) 'однаковий за способом мислення; згідний'. На нашу думку, такі прикметники, скоріш за все, вже не були прямими запозиченнями, а утворювалися перекладачами, письменниками на власне давньоукраїнському мовному ґрунті за поширеною тоді схемою. Отже, мова йде вже не про запозичення окремих слів, а про запозичення давньоукраїнською мовою цілої словотвірної моделі. Частина *кдино-* починає приєднуватися до власне прикметників, стаючи, таким чином, сво-

єрідним прислівником-префіксоїдом, який вказує на однаковий вияв ознаки, названої другим компонентом складного слова. Словотвірне значення подібних похідних можна передати так: 'той, який однаково + прикметник + з ким-небудь, чим-небудь'. Наприклад: *просто привле(ко)ша к собѣ. стии кдиноравна състрадалца. и проповѣдника слову проповѣдници* (ГБ XIV, 177 а), *кдинооумноѣ начало раслаби* (92 а).

У сучасній українській літературній мові така модель не збереглася, а колись активні лексеми не вживаються.

Більшість церковнослов'янських на *кдино-*, калек з грецької, засвоювалися давньоукраїнською мовою через перекладні тексти. Однак будь-яка мова – це система, елементи якої постійно взаємодіють. Тому й не дивно, що церковнослов'янські, потрапляючи у давню українську мову, зазнавали певного впливу. Це виявляло себе різним чином:

1) звуження семантики: *кдинолѣтныи* (СЦСЯ I, 390) '1) який має один рік від народження; 2) однаковий за віком', *кдинолѣтнѣи* (ПЦСС, 168) 'щорічний' – *кдинолѣтнѣнъ* (СДРЯ III, 189) 'однаковий за віком'. Отже, у словниках церковнослов'янської мови фіксується три значення названого прикметника, а в давньоукраїнській мові – одне: *сверстници же иже по страданью терпѣнае на(м) кдинолѣтни. иже все время стражюще с нами* (ГБ XIV, 135 в);

2) розширення семантики: *кдинородныи* (СЦСЯ I, 391) 'єдиний у батьків' – *кдинородъныи* (СДРЯ III, 192) '1) єдиний у батьків: *се оубо ва(м) ч(с)тыи авраа(м)...* волную жертву приносѣ г(с)ви днѣ(с). кдинороднаго иже о(т) освѣщанъа (ГБ XIV, 151 а); 2) спільний за походженням: *о себе и о кдинородныхъ звершають стую слоужбоу* (ГА XIII-XIV, 148 б-в)'. Таким чином, словники церковнослов'янської мови фіксують одне значення, а давньоукраїнської мови – два;

3) зміна семантики: *кдиногласныи* (СЦСЯ I, 390) '1) співголосний в голосах і звуках; 2) згодний в думках' – *кдиногласънъ* (СДРЯ III, 187) 'який розмовляє тією самою мовою'; *кдиноязычныи* (СЦСЯ I, 392) 'який походить від одного з кимось племені' – *кдиноазычныи* (СДРЯ III, 198) 'який розмовляє тією самою мовою';

4) зміна словотвірної структури: *кдиноименный* (ПЦСС, 168), *кдиноименный* (СЦСЯ I, 390) – *кдиноименитънъ*, *кдиноименьныи* (СДРЯ III, 188); *кдиночадыи* (СЦСЯ I, 390) – *кдиночадыи* (СДРЯ III, 195), *кдиночадыныи* (СДРЯ III, 196).

Як бачимо, церковнослов'янські з першою основою *кдино-*, потрапляючи у давньоукраїнське мовне середовище, зазнають як семантичних, так і словотвірних змін.

Висновки. Дослідження функціонування церковнослов'янських з першою основою *кдино-* у літературі княжої Русі XI – XIII ст. дає можливість визначити їх функціональний статус як складового компонента давньоукраїнської мови.

Складні прикметники на *кдино-* виявлені в основному в перекладних богослужбових текстах, а також в оригінальних церковно-релігійних творах («Слова» Григорія Богослова, «Слово про Закон і Благодать» Іларіона), у перекладах з грецької мови творів візантійських та інших письменників (хроніки Георгія Амартола, зроблені в Києві в XI ст., «Ізборниках Святослава» 1073 та 1076 років), значно менше – в літописах, причому церковнослов'янські переважали у тих місцях світської пам'ятки, які прямо чи опосередковано були пов'язані з вираженням офіційної церковної ідеології.

За походженням аналізовані прикметники були кальками з грецької мови, а частина *кдино-* використовувалася для пере-

кладу грецьких слів *ново-* та *оцо-*. На відміну від сучасної української мови у давньоукраїнський період вони були, переважно, стилістично нейтральними і виконували суто номінативну функцію. Частина з них належала до церковної лексики і позначала поняття нової для слов'ян християнської релігії. Такі композити і сьогодні активно функціонують в конфесійному стилі української літературної мови. Інші позначали складні ознаки предметів і поступово входили до загальноживаної лексики. У сучасній українській літературній мові така словотвірна модель не збереглася. Невелика кількість складних прикметників на *єдино-* (у СУМі зафіксовано 6) функціонують нині у нашій мові як своєрідні релікти, залишки колись продуктивного способу творення композитів.

Звернення до аналізу використання церковнослов'янізмів у давньоукраїнський період є принципово важливим, оскільки ця доба знаменує формування багатьох словотвірних типів складних прикметників. Перспектива подальших досліджень функціонування церковнослов'янізмів полягатиме у вивченні їх семантики, словотвірного потенціалу та стилістичних можливостей.

Умовні скорочення назв використаних джерел

БДГС – Большой древнегреческий словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slovarus.info/grk.php>.

ГА – Книги временныхъ и образныхъ Георгіа мниха // Истрин В.И. Хроника Георгіа Амартола в древнем славянорусском переводе / В.И. Истрин. – Пг., 1920. – Т. 1. – 612 с.

ГБ XIV – Григорий Богослов. Собрание творений : в 2 т. / [пер. Моск. дух. акад.]. – Мн. : Харвест – М. : АСТ, 2000. – Т. 1 : Слова. – 832 стр. – (Серия «Классическая философская мысль»). – ISBN 985-433-938-6.

ЄЄ – Євсєвіє Євангеліє 1283 року / підгот. Г. Арполенко [та ін.]; відп. ред. В.В. Німчук; НАН України, Ін-т укр. мови, Київ. славист. ун-т. – К. : КСУ, 2001. – 320 с. – (Пам'ятки української мови XIII ст. : серія канонічної літератури). – ISBN 966-7486-36-2.

ЖФСт – Житиє и жизнь прѣдбѣнаго ѡца нашего. и исповѣдника Ѳеодора. гоумена студийскаго // Выголексинский сборник / изд. подгот. В.Ф. Дубровина, Р.В. Бактурина, В.С. Гольщенко; под ред. С.И. Коткова. – Москва : Наука, 1977. – С. 134–407.

Ізб. 1073 – Изборник Святослава 1073 года : Факсимильное издание / ред. Л.П. Жуковская. – М. : Книга, 1983. – 266 с. : ил.

Ізб. 1076 – Изборник 1076 года : Тексты и исследования / изд. подгот. В.С. Гольщенко и др.; под ред. С.И. Коткова; Институт русского языка АН СССР. – М. : Наука, 1965. – 1091 с. : ил.

Іл. – Розов Н.Н. Синадальный список сочинений Иллариона – русского писателя XI в. / Н.Н. Розов // *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. – Praha, 1963. – Roč. XXXII. – Seš. 2. – S. 141–175.

ІП – Ипатьевская лѣтопись. // Полное собрание русских лѣтописей / Императ. Археогр. Коммисия. – Т. 2 : Ипатьевская лѣтопись. – 2-е изд. – Спб. : Типографія М.А. Александрова, 1908. – XVI с. – 938 стлб. – 87 с.

ІЛ – Лаврентьевская летопись // Полное собрание русских летописей / Постоянная Ист.-Археогр. Ком. АН СССР. – Т. 1 : Лаврентьевская летопись. – 2-е изд. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1926–1928. – VIII с. – 579 стлб.

ІВЛ – Повѣсть временныхъ лѣтъ // Полное собрание русских лѣтописей / Императ. Археогр. Коммисия. – Т. 2 :

Ипатьевская лѣтопись. – 2-е изд. – Спб. : Типографія М.А. Александрова, 1908. – Стлб. 1–21.

ПСС – Полный церковно-славянский словарь (со внесениемъ въ него важнѣйшихъ древне-русскихъ словъ и выражений) / Г. Дьяченко. – М. : БММ, 2013. – 1168 с. – ISBN 978-5-88353-562-7.

СДРЯ – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. / АН СССР, Ин-т рус. Языка ; [гл. ред. Р.И. Аванесов]. – М. : Русский язык, 1988–2012.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1970–1980.

СЦСЯ – Словарь церковно-славянского и русского языка / сост. Вторымъ отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ. – Т. 1. – СПб., 1847. – 416 с.

Срезн. – Срезневский И.И. Матеріалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ : у 3 т. / И.И. Срезневский. – СПб, 1893–1912.

Література:

1. Горобець В.Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст. / В.І. Горобець; відп. ред. В.О. Винник; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1979. – 128 с.
2. Гумецька Л.Л. Нариси словотвірної системи української актової мови XIV–XV ст. / Л.Л. Гумецька; [відп. ред. І.М. Корницький]; АН УРСР, Ін-т суспіл. наук. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
3. Дем'янюк А.А. Композити в староукраїнській літературній мові кінця XVI–XVII ст. : структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти (на матеріалі поетичних текстів) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Анжела Анатоліївна Дем'янюк; Київський нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, Ін-т філології. – К., 2004. – 183 с.
4. Заболотна Н.В. Розвиток синонімії в українській мові II п. XVII–I п. XVIII ст. (на матеріалі староукраїнської поезії, прози та драматургії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Наталія Валентинівна Заболотна; Київський нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2005. – 18 с.
5. Колесов В.В. Мир человека в слове Древней Руси : научно-популярная литература / В.В. Колесов; Гос. ун-т им. А.А. Жданова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1986. – 311, [1] с. : ил.
6. Колесов В.В. Древнерусский литературный язык / В.В. Колесов; ЛГУ. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1989. – 294, [1] с. – ISBN 5-288-00125-1.
7. Корнієнко С.І. Лексичні старослов'янізми в українській літературній мові XIX ст. (семантичний і стилістичний аспекти) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Світлана Іванівна Корнієнко; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2008.
8. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. / О.Г. Муромцева. – Харків : Вища школа, 1985. – 152 с. – Бібліогр.: с. 146–151.
9. Огієнко І. Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків / Іван Огієнко. – Варшава, 1929.
10. Передрієнко В.А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі : [монографія] / В.А. Передрієнко; [відп. ред. І.К. Білодід]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1979. – 143 с. – Бібліогр.: с. 127–141 і в підрядк. прим.
11. Полюга Л. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л.М. Полюга. – К. : Наукова думка, 1991. – 238 с. – Бібліогр.: с. 198–213. – ISBN 5-12-002300-2.
12. Русанівський В.М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В.М. Русанівський; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1985. – 231 с. – Бібліогр. в підрядк. прим.

13. Русанівський В.М. Історія української літературної мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / В.М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2001. – 391 с. – Бібліогр. в підрядк. прим. – ISBN 966-505-041-9/
14. Русанівський В.М. У слові – вічність: (Мова творів Т.Г. Шевченка) / В.М. Русанівський ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наукова думка, 2002. – 239 с. – ISBN 966-00-0010-3.
15. Свенціцький І.С. Нариси про мову староруського письменства XI віку // Учен. зап. Львовського гос. ун-та. – 1948. – Т. 7.
16. Сімович В. Дещо про Шевченкову архаїзовану мову / В. Сімович // Сьогодні й Минуле : Вісник українознавства. – Львів, 1939. – III–IV. – С. 39–51.
17. Ткач Ф.Є. До характеристики словникового складу мови українських ділових документів XVII ст. (універсалів та листів-наказів гетьманської канцелярії Богдана Хмельницького) / Ф.Є. Ткач // Праці Одеського університету. – Одеса, 1962. – Т. 152. – Вип. 15. – С. 112–133.
18. Шевельов Ю. Традиція і новаторство в лексиці і стилістиці І.П. Котляревського / Ю. Шевельов ; упор. Л.О. Тарновецька. – Чернівці : Рута, 1998. – 80 с.
19. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов ; в.о. Наук. тов-во ім. Т. Шевченка у Львові, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; вст. сл. О. Романів. – К. : ВД «КМ Академія», 2003. – 160 с. – ISBN 966-518-209-9.
20. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / [сост.: О.Н. Трубачев, В.А. Меркулова, Ж.Ж. Варбот и др.]; под ред. [и с предисл.] О.Н. Трубачева. – М. : Наука, 1974–2014. – Вып. 1–39.

Коца Р. А. Семантико-структурные особенности сложных прилагательных с первой основой једино- в древнеукраинском языке

Аннотация. В статье осуществлен семантико-структурный анализ сложных прилагательных с первой основой једино-, обнаруженных в памятниках древнеукраинского языка XI – XIII вв. Определены особенности их происхождения, семантика, учитывая древнегреческие оригиналы-эквиваленты; установлены словообразовательные модели такого рода производных, описана их судьба в современном украинском литературном языке.

Ключевые слова: сложные прилагательные, композиты, церковнославянизмы, единый, семантика, словообразовательная модель.

Kotsa R. The semantic and structural features of compound adjectives with the first component једино- in Old Ukrainian language

Summary. The semantic and structural analysis of the compound adjectives with the first component једино- (једино-) fixed in Ukrainian monuments of the 11-13th centuries are performed in this article. The features of their origin and semantics taking into account their ancient Greek original equivalents are determined. The word-formative models of such kind derivatives and their continuation in modern Ukrainian language are described.

Key words: compound adjectives, composites, Church Slavic words, јedyjnyj, semantics, word-formative model.